

Praat op tijd met uw patiënt over het levenseinde

Tips en besprekpunten om het gesprek met uw patiënt goed te laten verlopen

Praten over sterven is niet altijd makkelijk. Zowel patiënten als dokters vinden het vaak een moeilijk onderwerp. Maar een tijdig gesprek over verwachtingen en wensen is cruciaal om passende zorg in de laatste levensfase te realiseren. Dit vergt van uw kant betrokkenheid en een proactief beleid. Maar hoe begint u, en wat bespreekt u tijdens dit vaak moeilijke maar belangrijke gesprek?

Wat kunt u bespreken?

De besprekpunten zijn een hulpmiddel om vooraf uw gedachten te ordenen, het gesprek te structureren en samen met de patiënt de keuzemogelijkheden te bespreken. Niet alle besprekpunten zijn op elk moment relevant, maar het is wel belangrijk samen met de patiënt vast te stellen of iets belangrijk is en er eventueel later op terug te komen.

Huidige situatie

- ▶ Hoe is de gezondheidstoestand?
- ▶ Waarom is dit gesprek nu al belangrijk?
- ▶ Hoe is de verwachting van het beloop van de ziekte?
- ▶ Wat staat de patiënt te wachten?
- ▶ Heeft de patiënt een ICD?
- ▶ Wil hij of zij dat deze wordt uitgezet.
- ▶ Welke klachten/complicaties kunnen optreden?
- ▶ Wat kan de patiënt doen om deze te verminderen?
- ▶ Wat kan de arts doen?
- ▶ Wie of wat kan er nog meer van betekenis zijn als deze klachten/complicaties zich voordoen?
- ▶ Hoe zal de patiënt zich de komende periode voelen? Welke emoties en gevoelens kunnen naar boven komen?
- ▶ Valt er iets te zeggen over de verwachte levensduur?
- ▶ Hoe concreet moet en kunt u daarover zijn? Is er behoefte aan (geestelijke) ondersteuning bij levensvragen?
- ▶ Hoe is de eventuele partner/naaste(n) van de patiënt betrokken?
- ▶ Welke andere zorg en hulpverleners zijn betrokken? Wie heeft waarover de regie en/of verantwoordelijkheid?
- ▶ Welke doelen en verwachtingen heeft de patiënt en hoe realistisch zijn deze?

Waar maakt de patiënt zich zorgen over?

- ▶ Voor welk lijden is patiënt bang en waarom?
- ▶ Wat wil de patiënt beslist niet meemaken en waarom?
- ▶ Waar heeft het lijden dat de patiënt vreest mee te maken?
- ▶ Wat is voor de patiënt (nog) belangrijk om gerust afscheid te kunnen nemen?

Mogelijke en onmogelijke behandelingen

- ▶ Welke medische mogelijkheden zijn er voor het behandelen en verlichten van klachten/complicaties?
- ▶ Welke mogelijkheden zijn er voor het verlengen van het leven?
- ▶ Wat kan daarmee worden bereikt, hoe snel en ten koste van wat?
- ▶ Zijn er behandelingen die medisch zinloos zijn of kunnen worden? Zo ja, waarom? Benoem wat er gebeurt als u niet meer behandelt en wat daarvan het effect op duur en kwaliteit van het leven kan zijn.
- ▶ Wat zijn de voordelen en nadelen van eventuele palliatieve behandelingen?
- ▶ Hoe belastend kunnen deze palliatieve behandelingen zijn? Wat zijn de gevolgen als de patiënt een (palliatieve) behandeling weigert?
- ▶ Overweegt de patiënt zelf te stoppen met eten en drinken?
- ▶ Heeft de patiënt (schriftelijk) vastgelegd in welke situatie(s) hij of zij wel of niet behandeld of gereanimeerd wil worden? Zo ja: is deze wilsverklaring duidelijk geformuleerd? Is er een vertegenwoordiger benoemd? Zijn alle betrokken behandelaars, zorgverleners en naasten hierover geïnformeerd?

Waar wil de patiënt sterven?

- ▶ Kan de patiënt onder alle omstandigheden thuis blijven?
- ▶ Welke maatregelen zijn daarvoor nodig?
- ▶ Hoe wordt dat geregeld en door wie?
- ▶ Wil de patiënt opgenomen worden in het ziekenhuis, verpleeghuis of hospice?
- ▶ Zijn de afspraken met de patiënt en zijn of haar wensen opgetekend in het dossier? Draag deze informatie schriftelijk over bij een opname in het ziekenhuis, verpleeghuis of hospice.
- ▶ Is er een (schriftelijk) euthanasieverzoek of zijn er andere wilsverklaringen?

Tips om het gesprek goed te laten verlopen

- ▶ Wijs de patiënt erop dat hij of zij bijvoorbeeld de partner, een kind of goede vriend kan meenemen naar het gesprek.
- ▶ Voorkom vaktermen. De begrippen in de achtergrondinformatie kunnen u en de patiënt ondersteunen.
- ▶ Geef niet teveel informatie in één keer. U kunt beter het gesprek faseren. Vooral als de patiënt gespannen is, is het voor hem of haar moeilijk om informatie te verwerken.
- ▶ Ga na of de patiënt u heeft begrepen, bijvoorbeeld door hem of haar het besprokene te laten samenvatten. Luister goed.
- ▶ Ga tijdens het gesprek na of u de patiënt heeft begrepen.

Meer informatie en tips vindt u in de handreiking 'Tijdig praten over het levenseinde'. Er is een artsen- en een publieksversie beschikbaar in de vorm van een e-book en een pdf die eenvoudig kan worden geprint via knmg.nl/praten-over-levenseinde.